

Lektion 1: Planera, låna och spara

Vad ska man tänka på? bild 7

Vad är grundläggande för ditt sparande? Att du tänker på det! Genom att ta kontroll över din privatekonomi, både inkomster och utgifter, kan du göra en prioritering och bestämma vad som är viktigast för just dig och vad du vill lägga dina pengar på. Tio kronor på fika varje dag känns kanske som ingenting men i slutet av månaden har det blivit 300 kr. Oftast är det de små utgifterna som gör att plånboken sinar.

Att spara är ett sätt att göra det möjligt att uppfylla dina drömmar lite längre fram och att skapa en ekonomisk bas att stå på. Att ta kontroll över den egna ekonomin är viktigt för både självkänsla och självbild.

Hur du än vänder och vrider på begreppen risk, avkastning, tid, intresse och kunskap så handlar det till sist om din privatekonomi tillåter dig att spara något överhuvudtaget. Genom att göra en budget skaffar du dig en bra översikt av din ekonomi och kan enkelt avgöra om du behöver dra ned på något för att kunna spara lite pengar istället. Grundprincipen med att spara är att en krona idag är mer värd än en krona imorgon. Varför är det så? Jo, det är egentligen ganska enkelt.

Tänk dig själv att du står inför alternativet att antingen få 1 000 kronor idag eller att få samma summa pengar om exakt ett år. Vad väljer du? Med största sannolikhet att få pengarna idag, då kan du ju själv välja om du ska konsumera dem nu eller om du ska spara dem. Om du väljer att spara pengarna kan du ju dessutom få ränta på pengarna. Med t.ex. 5 procent ränta på banken kommer du om ett år kunna hämta ut 1 050 kronor. Banken har som intermediär – eller mellanhand – under tiden lånat ut dina pengar till någon annan som haft ett investeringsbehov och som i sin tur lånat pengarna till sin investering av banken. Om du väljer att vänta med att få pengarna ska du alltid ha en ersättning för att du avstår från dina pengar under ett år samt att du tar en risk att förlora allt eller delar av ditt kapital. Genom att veta hur du sparar smart och minimerar risken för att förlora ditt kapital så kan du skapa en buffert och spara till något roligt du vill göra på ett par års sikt. Det kommer att bli tydligare ju längre in i föreläsningen vi kommer.

Lång eller kort sikt?

Hur länge kan du undvara pengarna? Sparar du till en resa med kompisarna nästa sommar eller till en lägenhet som du kommer att behöva om fem år? Det är en av de viktigaste frågorna du måste ställa dig när du tar ställning till de olika sparalternativ som finns att välja mellan på marknaden. Om du sparar till en semesterresa med kompisarna nästa sommar skulle du då investera dina pengar i aktier? (Varför? Varför inte?) Att investera kapital i aktier innebär alltid en risk. Risken ligger i att aktiemarknaden kortsiktigt kan svänga kraftigt. Eftersom du har en deadline, du måste betala din biljett ett visst datum kan du ha otur och just den dagen du ska sälja dina aktier kommer en oväntat dålig rapport och marknaden faller. Givetvis kan du ha marknaden med dig och du kanske har tur och säljer på högsta notering. Frågan är om du vågar ta risken att se dina kompisar åka iväg när du måste stanna hemma? Fonder utgör ett mycket bra placeringsalternativ för kortsiktiga investeringar. Framförallt är det en viss typ av fond som är speciellt lämplig, den kallas räntefond. Vi kommer strax in på vad en sådan fond består av.

En viktig regel för dig som vill spara i aktier eller aktiefonder är att ju längre tid du har aktierna eller aktiefonderna, desto större är sannolikheten att du gör en bra affär och kan sälja med vinst. Aktiemarknaden har nämligen alltid, historiskt sett, stigit på lång sikt.

Risk/Avkastning

Hur stor risk är du beredd att ta? Möjligheten till högre avkastning innebär ett större risktagande som kan leda till att du förlorar pengar. Risk och avkastning går alltid hand i hand, hög risk ger möjligheten

till hög avkastning, låg risk ger en lägre men säkrare avkastning. Genom att förstå vad du köper, hålla dig informerad om dina företag, investera regelbundet, spara långsiktigt och sprida dina risker blir ditt aktieäggande stabilare och riskerna lägre än om du satsar alla dina pengar i ett företag vid ett tillfälle.

Tid, intresse, kunskap

Tid, intresse och kunskap är nyckeln till ett lönsamt aktieäggande. Ju högre risker du tar desto mer tid bör du lägga på ditt aktiesparande. Långt från alla är födda med ett glödande aktieintresse och ibland behöver du anstränga dig lite för att komma igång. Gör det! När du väl kommit igång att spara blir det otroligt fängslade att följa egna företag och finna nya som är köpvärda. Ju mer du lär dig, desto roligare blir det och desto bättre förutsättningar har du för att få hög avkastning på dina pengar.

Din privatekonomi, bild 8

En budget ger överblick över inkomster och utgifter och kan bli ett viktigt hjälpmedel om du vill förändra något i din ekonomi. Jämför din budget med konsumentverkets beräkningar så kan du få en uppfattning om du spenderar mycket eller lite pengar på olika saker. Du kanske, utan att tänka på det, har höga kostnader för något? Med hjälp av budgeten kan du skära bort onödiga utgifter så att du får råd till annat du hellre vill ha. Konsumentverkets beräkningar finner du på www.konsumentverket.se.

Småköpen som gröper ur din plånbok, bild 9

Det här är kostnader för varor vi gärna unnar oss lite då och då för ett år.

Är du en glassätare? Chokladaddict? Chipssmaskare? Hur mycket kostar ditt sötsug dig varje månad? Föreställ dig att du struntar i att köpa vatten i kiosken och istället alltid tar med en egen vattenflaska, eller motstår chokladbitarna. Det finns tusenlappar att tjäna på små förändringar.

Olika sparformer, bild 10

För att ta reda på vilken eller vilka sparformer som är intressanta bör du först känna till vilka som finns.

Bank

Det första och ibland mest självklara sparalternativet är bank och sparkonto. Det är tryggt och säkert. Även om banken skulle gå i konkurs finns det statliga bankgarantier som gör att du inte ens kan förlora alla dina pengar. På banken får du ränta och det kan handla om en halv eller några få procent. Det finns olika typer av bankkonton. Det konto du har ett uttagskort eller visa kort kopplas till kallas ofta för löne- eller transaktionskonto. Där får du ibland ingen ränta alls!

En krona idag är värd mer värd än en krona imorgon. För 10 år sedan kostade en burk Coca Cola 5-7 kronor, idag får vi betala 10-13 kronor för samma vara. Vad kallas det? Inflation. Vet ni hur stor inflationen är i Sverige? Riksbanken har satt upp en riktlinje på att inflationen skall ligga runt 2 % (1-3%) per år. Vad händer med dina pengar om du har en ränta som är lägre än inflationen? De minskar i värde! Var därför noga med att alltid få en ränta eller annan avkastning på dina pengar som ligger över inflationen. Motsatsen till inflation är deflation vilket innebär att prisbilden i samhället faller.

Obligationer

En obligation är en förhållandevis trygg sparform som i regel ger högre avkastning än ett bankkonto. Avkastning och löptid skiljer sig åt mellan olika sorters obligationer. Normalt varierar löptiden mellan två och tio år. Pengarna är aldrig bundna eftersom det går bra att när som helst sälja obligationerna. Avkastningen vid försäljningen beror på det aktuella ränteläget. Vissa obligationer garanterar att du får tillbaka det nominella belopp du satsat, dvs. satsar du 5000 kronor får du tillbaka 5000 kronor, oavsett vad som hänt med penningvärdet (inflationen, deflationen) Obligationer är ett tryggt alternativ. Men eftersom det fortfarande är relativt låg risk är det således även relativt låg avkastning.

Exempel på olika obligationer är realränteobligationer, premieobligationer och aktieindexobligationer. Premieobligationerna är en av de vanligaste obligationstyperna och just dessa är lite speciella. På en Premieobligation får du inte en garanterad ränta utan en vinstchans, det är som ett lotteri, och ju fler obligationer du har desto större blir sannolikheten att du vinner på dem. I det här lotteriet kommer du inte att förlora din insats. Har du köpt en premieobligation för 1000 kr kommer du få tillbaka 1000

kronor när du säljer obligationen eller när löptiden går ut. Det du satsar är din avkastning (den du kunde ha fått för en annan investering).

Aktieindexobligationer är en obligation vars avkastning är beroende av ett aktieindex. Går börsen upp får du en hög avkastning på din obligation, sjunker börsen får du en liten eller ingen avkastning. Liksom andra obligationer är du garanterad din insats tillbaka. En aktieindexobligation kan vara en bra placeringsform om du tycker att ett vanligt sparkonto ger för lite avkastning men samtidigt tycker att ett sparande i aktier eller fonder är för riskfyllt. Detta är en allt vanligare sparform. Om du vill läsa mer kan du gå in på www.ungaaktiesparare.se/kunskapsbanken

Fonder

Hur många av er äger fondandelar (har fonder) Vad är det ni har, vad är egentligen en fond? En fond kan beskrivas som en samling av värdepapper (aktier och obligationer), som ägs gemensamt av flera investerare. Du behöver inte själv bestämma vilka aktier eller obligationer som skall köpas, sådant sköter fondförvaltaren om. Du köper tjänsten att fondförvaltaren placerar dina pengar tillsammans med andras. Att äga fondandelar är ett bekvämt sätt att spara på, men som alltid när det är bekvämt så kostar det (orkar du inte tvätta din bil själv utan vill att någon annan gör det åt dig betalar du för biltvätten, vill du inte placera dina pengar själv betalar du för att någon annan gör det åt dig). I fonden betalar du en förvaltningsavgift. Det finns olika typer av fonder som har olika risknivåer som det går att placera i fonder både långsiktigt och kortsiktigt. Räntefonder kallas ibland för "säkra fonder" och innehåller bara räntebärande värdepapper som obligationer och stadsskuldväxlar. Blandfonder innehåller en blandning av räntebärande värdepapper och aktier. Aktiefonder innehåller huvudsakligen aktier.

Aktier

När du köper en aktie köper du en del av ett företag. I vilken sparform tar du höst risk om du jämför en aktie med en fondandel? Det är högre risk i aktien eftersom det räcker med att det går dåligt för just ditt företag för att investeringen skall påverkas. I en fond måste det gå dåligt för flera bolag för att hela fonden skall gå dåligt. Men i och med att det är högre risk i aktier finns det också chans till hög avkastning. För att undvika att förlora allt kapital bör du placera i flera olika aktier och flera olika branscher. Att skaffa en god riskspridning är viktigt och vi skall tala om det en hel del senare i kursen. Det finns en avgift med aktier, det är courtaget, en köp eller säljavgift, som du betalar till din aktiemäklare för hans/hennes hjälp. Du kan inte gå till börsen själv och handla dina aktier utan du behöver en aktiemäklare. Aktiemäklaren hittar du på banken eller på Internet (nätmäklare). Courtaget är en engångsavgift och under tiden du har aktien behöver du inte betala någon avgift, det är ju du själv som är förvaltare av dina egna aktier. Detta är en viktig skillnad mot fonder som kontinuerligt tar en avgift procentuellt av vad du sparar.

Andra sparformer, bild 11

Du kan investera i andra saker också, ex. mark som du misstänker döljer en oljereservoar. Eller kanske tappa upp ett fat olja och ställa på bakgården för att sälja när oljepriset stigit.

Det finns olika typer av kapital och pensionsförsäkringar du kan spara i. En kapitalförsäkring innebär att du kan handla med aktier eller fonder utan att behöva deklarerat dina affärer. Du betalar ingen avgift för att ha en kapitalförsäkring och du behöver inte betala vinstskatt för de fonder/aktier som säljs förutsatt att du återinvesterar dem i andra värdepapper under kapitalförsäkringen. Istället betalar du alltid ett procentuellt belopp årligen oavsett om dina aktier/fonder ökar eller minskar i värde. Först när du löser ut kapitalförsäkringen betalar du din vinstskatt.

Valutaaffärer kan vara spännande, att köpa dollar när dollarkursen är låg och sälja senare när den stigit. Ofta krävs det ganska mycket pengar för att vinsten skall bli stor på valutaaffärer.

Ser vi till historien har många svenskar blivit rika på aktier och fastigheter. Innan du skall köpa en bostad eller annan fastighet finns det några saker att tänka på. Var ligger bostaden och kan den säljas i framtiden till ett högre pris än vad du köpt för? Hur ligger räntan? En hög ränta gör att du kommer få en hög månadskostnad. Kom ihåg att shoppa runt efter ränta, undersök vad de olika bankerna och bolåneinstituten har för erbjudanden. Du skall ha lånet under många år och ofta handlar det om mycket pengar så tiondelarna räknas. Gör en budget innan du köper bostaden. Glöm inte bort att

räkna in andra kostnader som månadsavgift och el innan du beslutar om köpet. Tycker du att det är svårt kan du få hjälp av din bank.

Hockeybilder är ett exempel på samlande. Du kan samla möbler, frimärken, konst eller något annat. Även här kan du använda det som ett sparande om du har målet att köpa billigt och sälja dyrt. Det kan ta ett par år innan du får igen pengarna och det krävs att du är duktig på att göra affärer och finna rätt forum för att sälja dina saker. Sannolikheten att tjäna pengar på aktier är större eftersom det finns en strukturerad marknad för aktiehandeln.

Avkastning, risk och tid 1945 – 2008, bild 12,13

Aktier har historiskt sett haft den bästa utvecklingen av våra värdepapper. Diagrammet visar hur en krona som investeras i akter, obligationer, på bankkonto och prisstegringen under perioden 1945-2008. Hade en släkting till dig investerat 1 krona i aktiemarknaden 1945 (63 år sedan) hade den kronan varit värd 1891 kr idag, hade släktingen istället satt in 1 krona på banken hade den endast varit värd 48,3 kronor december 2008. Skillnaden mellan akter och övriga sparformer är enorm.

Avkastning, risk och tid 1998 – 2008.

På kort sikt kan aktier vara en bra investering. Se åren 1998-1999. Den som hade en miljon kronor 1998 fördubblade sina pengar på ett år. Men det kan gå lika fort åt andra hållet. Den som investerade två miljoner kronor 1999 hade vid slutet på 2001 bara 700 000 kr kvar.

Du tar en större risk när du placerar i aktier än om du sätter in pengarna på banken men genom att tänka långsiktigt och sprida riskerna (jag kommer till detta senare i presentationen) finns det en stor möjlighet att få pengarna att växa. Ju längre tid du sparar, desto större blir chansen att pengarna ökar i värde. Tänk smart nu så att du får råd att uppfylla dina drömmar i framtiden!